

Dvacáté století nijak nešetřilo sociálními, ideologickými nebo náboženskými hnutími, střety, rozvraty a genocidami, které dosáhly rozměrů, jež by minulé epochy bez váhání označily za apokalyptické. Ve stínu Verdunu, Stalingradu, Osvětimi, gulagu nebo islámského fundamentalismu, představujících důležité mezníky hluboké krize a výzvy, kterým byla naše civilizace nucena čelit, se nalézá fenomén kultu cargo, masového hnutí, které během několika desetiletí výrazně poznamenalo život domorodých kmenů v Tichomoří v době jejich hospodářské i kulturní integrace do světového společenství. Šlo tedy o události v marginální oblasti dnešního světa, které - jakmile již nebyla nutná pacifikující a represivní úloha koloniálních správců a úředníků a situace se „uklídnila“ - byly svěřeny do konceptuální péče etnografů, antropologů a dalších pověřených expertů na „exotično“. Přesto však někteří autoři soudí, že historiografický záznam a antropologický výklad zmíněného hnutí má vysokou vypovídací hodnotu o povaze naší vlastní kultury a historie. To, co se odehrálo v pralesích jižního Tichomoří, je podle nich mnohem bližší procesům, které probíhaly i v rámci západní civilizace, než by byli ochotni připustit badatelé, uvyklí s takřka manicheistickou zarputilostí klást proti sobě společnosti „horké“ a dějinné a společnosti „studené“ a nehybné.

Základní stavební kameny kultu cargo, které se vyskytují v nejrůznějších lokálních kombinacích, zahrnují podle Petera M.

Worsleye především víru v návrat mrtvých, znovuoživení, případně modifikaci místního náboženství, integraci křesťanských prvků, fascinaci západním zbožím a technologií - *cargem*, víru, že černí lidé se brzy změní v bělochy a naopak, očekávání blízkého příchodu výkupitele, snahu obnovit tvář v tvář Západu domorodou politickou a hospodářskou nezávislost, násilí a hrozby vůči bělochům a sjednocování tradičně rozdělených a zneprátelených skupin. V rámci kultu cargo nalezneme řadu bizarních motivů, které jakoby v karnevalové, fraškovité podobě karikují mnohá „vážná“ až „osudová“ témata západního monoteismu. Euroameričtí pozorovatelé často hovořili v souvislosti s kulturem cargo o chiliastickém „šlisenství“, apokalyptické „mání“ nebo eschatologické „zběsilosti“ jeho stoupců a zdůrazňovali údajnou nevyzpytatelnou iracionalitu hnutí. Ve skutečnosti můžeme v pozadí svébytné *bricolage*, která kombinuje mnohé melanéské, starozákonní, eschatologické a apokalyptické motivy a elementy, zahlédnout logickou stavbu, jež je výrazem dramatického střetávání a vyrovnávání domorodých společenství s průnikem západní kultury.

Dílčí případy kultu cargo nalezneme v relativně velkém časovém rozpětí a často bez vzájemné souvislosti především na ostrovech Melanésie - Nové Guineji, Šalomounových ostrovech, Vanuatu (dříve Nové Hebridy), Fidži, dále na některých ostrovech Polynésie - Tahiti a Mikronésie - Kiribati (dříve Gilbertovy ostrovy) a na Novém Zélandě. Peter M. Worsley vypočítává celkem

59 lokálních projevů kultu cargo, které byly mezi lety 1886 až 1955 zaznamenány na Nové Guineji a na přilehlých Bismarckových a Schoutenských ostrovech (především *Koreri movement*, *Simson incident*, *Black King movement*, *Great Pigs*, *Hire movement*, *Native King*, *Ghost Wind*, *Tommy Kabu Cooperative movement*, *Batawi incident*, *Vailala madness*, *Filo incident*, *Goilala and Gogodara cult*, *Pig killing*, *Three Black Kings*, *Mambu movement*, *Tifu incident*, *Kukuaiik movement*, *Yali incident*, *Gagara movement*, *Letub movement*, *Rai Coast incident*, *Eemasang movement*, *Timo incident*, *Lazarus movement*, *Sosam incident*, *Morobe movement*, *Markham valley movement*, *Yerumot incident*, *Baigona movement*, *Taro cult*, *Assisi cult*, *Milne Bay movement*, *Paliau movement*, *Batari movement*, *Baining trouble*, *Kokopo movement*, *Namata-nai movement* aj.). Bougainville, Buka, Malaita a San Cristobal na Šalomounových ostrovech byly postíženy nepokoji v letech 1913 až 1958. Ostrov Espiritu Santo, jenž je součástí Vanuatu, proslul řadou projevů kultu cargo (*Mamara movement*, 1945-1951; *Atori incident*, 1945; *Rongoro affair*, 1914-1923; *Ava-Avu incident*, 1937), stejně jako další ostrovy tohoto souostroví - Malekula (*Malekula Native Company*, 1950), Pentecost (*Bule incident*, 1947) a Tanna (pověstné *John Frum movement*, 1938-1958). Na ostrově Lifu severně od Nové Kaledonie byla v rámci místní varianty kultu cargo v roce 1947 výkupitelská úloha spojována s Komunistickou stranou Francie. Na Fidži byl kult cargo patrný již v sedmdesátých a osmdesátých letech devatenáctého století (*Tuka movement*, *Luve-ni-wai*), přičemž mocně vzplál koncem druhé světové (*Kelevi sect* 1945-1947). Na Novém Zélandu proběhlo silně protibělošsky zafarbené hnutí odpovídající svou povahou

kultu cargo již v letech 1860 až 1871. Nejstarší známý projev kultu cargo souvisel podle G.A. Byrona s vyloděním kapitána Jamese Cooka v roce 1779 na Havajských ostrovech, jeho tragickou smrtí a asimilací do místního rituálu *Makahiki*. Přijezd lodí Jamese Cooka, jenž byl ztotožněn s chthonickým božstvem plodnosti Lonem, byl údajně pro domorodce příslibem nadcházejícího zlatého věku věčné blaženosti a blahobytu.

Je zřejmé, že kult cargo představuje souhrnný název pro rozmanité, na první pohled protikladné způsoby chování domorodců, jejichž variabilita a vnitřní rozpory umožňují četné interpretace. Podívejme se na některé převažující výklady fenoménu cargo, které ukazují možnosti i omezení soudobého antropologického myšlení při konceptualizaci tohoto fenoménu.

KULT CARGO JAKO VÝRAZ FASCINACE ZÁPADNÍ TECHNOLOGIÍ

Západní zboží hrálo v kultu cargo výraznou úlohu a tato skutečnost přiměla mnohé badatele k tomu, že chápali zmíněné hnutí téměř výlučně jako magické úsilí domorodců získat hmotné výdobytky bělochů. Samotný název *cargo* náboženského a sociálního jevu, jímž se zabýváme, je odvozen z výrazu *pidgin english* pro „zboží“. Domorodci uvěřili, že skutečným zdrojem carga nejsou západní kolonizátoři, které nikdy nespátřili doopravdy fyzicky pracovat, ale spíše mytická země mrtvých předků Papuánci, kteří na Nové Guineji stavěli v džungli bambusové tyče v domnění, že vztyčují telegrafní antény, nebo Melanésané, kteří na ostrovech Vanuatu intenzivně mýtili prales a budovali „silnice“, „přistávací dráhy“ a „přístavy“ pro magická letadla a plavidla, která údajně přicházejí od přátelského krále „Rusefolda“, vládce

mytické Ameriky, země mrtvých, se snažili tímto způsobem osvojit rituály a magii bílých mužů aby se sami stali příjemci cargo bez diskriminujícího prostřednictví bělochů. Domorodci se také pokoušeli přímo vyzvědět tajemství esoterické moci přivolávání cargo a v Madangu na Nové Guineji sepsali petici, v níž požadovali rovnocenný přístup k západní magii. Na ostrově Malaita, součásti Šalomounových ostrovů, se rozšířily kuriózní rituály, při nichž si domorodí účastníci sedali v napodobeninách evropských šatů kolem stolů s lahvemi a květinovými vázami a na papíry „psali magické znaky“, jejichž prostřednictvím hodlali získat magickou moc nad cargoem.

Interpretace, která považuje kult cargo především za projev fašcinace produkty průmyslové revoluce, vychází vstřícně samolibě západní pýše na „zázračnou“ techniku a navazuje na intelektualistické výklady původu náboženství od evolucionistů typu Edwarda Barnetta Tylora nebo Jamese George Frazera. Ti soudili, že náboženství a magie vznikly jako utilitární „technologie sakrální“, pomocí které se archaický člověk snažil k vlastnímu prospěchu ovlivnit a vytěžit přírodní prostředí. Pochopit ale dramatické události na ostrovech jižního Pacifiku jako pouhý výraz nenaplněné a zklamané touhy domorodců po získání evropského zboží by znamenalo uzavřít si cestu k širší konceptualizaci zmíněných procesů.

KULT CARGO JAKO VÝRAZ REGENERACE A VZKŘÍŠENÍ SVĚTA

Podle V. Lanternariho a M. Eliadeho je myticko-rituální klíčem k pochopení rozličných kultů cargo téma každoročního návratu mrtvých a kosmické obnovy, jež je spjata s obřady Nového roku (*New Year Feativals*). Proslulý religionista Mircea

Eliade soudil, že archaické kultury symbolicky obnovují prostřednictvím rituálů Nového roku kosmos, který se vzápětí vynořuje v síle a svěžesti nového stvoření (*regénération totale du temps*). Starověké obřady Nového roku, například sumerský *zagmuk* nebo akkadský *akitu*, údajně reprezentovaly rituální zpřítomnění původního Chaosu, vládnoucího před vlastní kosmogonickou událostí, která dala primordiální démonické a tajemné látce tvar posvěceného Řádu. Protože akt zvaný řecky *sunokismos* - stvoření Kosmu z prekosmického Chaosu - splýval podle Eliadeho s vytvořením sociálních vazeb nebo politických institucí dané společnosti, byl dočasný triumf Chaosu provázen zrušením tabu, sociálním rozvrátem, převrácením tradičních rolí a statutů orgiastickými výstřelky a návratem mrtvých, reprezentovaných maskami z podsvětí. Ženy na ostrově Lemnos vždy jedenkrát za rok na devět dnů uhasinaly oheň a současně přinášely oběti podsvětním bohům. Římský *mundus*, představovaný jámou v podobě včelího úlu, o níž se věřilo, že je branou do podsvětí, byl otevřen třikrát do roka u příležitosti *dies religiosi* tak, aby duše zemřelých mohly proniknout do našeho světa. Dalším typickým primordiálním obrazem, který se váže k obnově Chaosu, je potopa světa.

V. Lanternari identifikoval obřady Nového roku též v náboženském životě obyvatel Melanésie, kde údajně zahrnovaly témata jako příchod mrtvých, zákaz práce, obětní dary mrtvým, hostinu pro duchy a slavnost orgiastického rázu. Američané, kteří se během druhé světové války vylodili na melanésických ostrovech, byli rozpoznáni jako duchové mrtvých, jejich křižníky a letadlové lodě byly pokládány za pověstná „plavidla mrtvých“, přicházející z dalekých zemí, kam se domorodci uchylují po smrti.

Podle proroka Ronouura z ostrova Espirito Santo nadejde potopa, po které připlují mrtví na nákladních lodích s rýží a množstvím dalších potravin.

Kult cargo byl proto pochopen jako neusměrňované kolektivní sdílení obřadů, které prolomily svá původní určení symbolického regenerativního aktu, prostoupily celou společností a dovedly ji prakticky na pokraj sebezničení. Tsek, vůdce kultu na ostrově Espirito Santo, vyzýval v polovině čtyřicátých let své stoupence, aby zapálili domy, zničili veškeré předměty pocházející od bělochů usmrtili všechna domácí zvířata, opustili dosavadní společenské zvyky, chodili nazí a nedodržovali tradiční tabu. Podobné destruktivní výzvy vůči vlastní hmotné i duchovní kultuře jsou pro kult cargo charakteristické. Na pahorkatinách Nové Guineje se domorodci v roce 1946 hromadně zbavovali všech prasat, která představovala základní zdroj jejich výživy, symbol statutu a klíčový rituální artefakt.

Co bylo ale příčinou tohoto porušení „zákonu míry“ (*law of measure*), této aktualizace módu chování, které za normálních okolností každé společenství přísně střeží a jehož projevy toleruje v duchu římské moudrosti „*non semper Saturnalia erunt*“ jen za striktně stanovených podmínek a po vymezenou dobu?

KULT CARGO JAKO MILÉNARISTICKÉ HNUTÍ

Obyvatelé tichomořských ostrovů měli prostřednictvím především katolických misionářů a adventistů sedmého dne příležitost se seznámit s křesťanstvím. Eschatologické, apokalyptické a prorocké texty Starého a Nového zákona, zvěstování vzkříšení mrtvých, druhého příchodu Ježíše Krista a celkové obnovy světa mocně oslovily nábo-

ženskou imaginaci domorodců Melanésie, Polynésie i Mikronésie údajně rozpoznali v biblické tradici svůj vlastní eschatologický mýtus. Příznačný je osud domorodé legendy o kulturním hrdinovi Mansrenovi, stvořiteli ostrovů a prapředku Papuánců, který pravidelně obnovoval síly ohněm a svlékáním kůže. Tento mýtus plodnosti a regenerace přírody postupně splýnul - částečně z iniciativy samotných misionářů - s obsahem křesťanské zvěsti.

Důležitým důsledkem této synkreze bylo, že se domorodci začali silně identifikovat se svěbytně pojímanou biblickou kulturou, jejíž pastorálně archaický ráz více odpovídal jejich vlastnímu životnímu stylu než moderní civilizace, jež právě přicházela na ostrovy. Papuánci dávali svým vesnicím jména jako Jericho, Betlém nebo Galilea. Domorodý poustevník na jednom z ostrovů Huon Peninsula se nazval Lazarem. Schoutenské ostrovy byly přejmenovány na Judeu a místní říčka na Jordán.

Již v roce 1893 ohlásil prorok Tokeriu z Milne Bay na Nové Guineji blížící se katastrofu zahrnující vulkanickou činnost, zemětřesení a záplavy, která však otvírá cestu ke zlatému věku obecné hojnosti a blaženosti. Vůdce kultu cargo na ostrově Espirito Santo Tsek spojil počátek nového věku s příchodem „Ameriky“, kdy všichni stoupenci kultu získají množství zboží a budou žít věčně. I v jiných oblastech Melanésie pociťovali domorodci blízkost rajske éry hojnosti a blaženosti. Na přelomu dvacátých a třicátých let věřili Bainingové, že zemětřesení smete všechny Evropany a jejich domorodé pomocníky a na obrovské planině, kam se navrátí zemřelí, budou lidé bezpracně sklízet plody zahrad a ovocných sadů. John Frum z ostrova Tana na Vanuatu předpověděl obrovskou katastrofu, po níž nebude nikdo pracovat, zmizí choroby,

starci omládnou a domorodci se zbaví bělochů a misionářů. Společenský rozvrat a destruktivní chování vůči vlastní kultuře měly předznamenat regeneraci světa a nástup zlatého věku.

Tyto vize připomínají například zlatou říši Gimli, která se podle germánské Eddy vynoří po zničujícím zápase mezi bohy a demony, nebo i obraz *pays de cocagne* z utopické imaginace evropského středověku a s ním spojené alimentární orgie. Ve zvláštní shodě s evropskými humanisty šestnáctého století, kteří se po objevení Nového světa, jež byl vzápětí ztotožněn s reliktem zlatého věku, domnívali, že „na počátku byl celý svět Amerikou“, případně s rosenkruciány sedmnáctého století, kteří pokládali „Ameriku“ za místo regenerace světa, přichází na melanéské ostrovy „Amerika“ jako metafora utopického stavu blaženého bezčasí, obnovujícího primordiální podmínky lidské existence.

Západní vliv na přírodní národy měl často za následek otevření domorodých chronologických systémů, až dosud uzavřených v „mýtu věčného návratu“, vůči diachronii. Tato „revoluce v čase“ může podnítit nejruznější milénaristické a chiliastické kultury a hnutí a vést v některých případech až k „explozi“ domorodých společenství. Kult cargo by pak představoval v zásadě iniciální proces, jehož prostřednictvím dotčené společnosti začaly slovy Nathana Wachtela „volit dějiny“.

Je patrné, že milénaristický prvek představuje klíčový aspekt kultu cargo, tohoto svébytného systému synkretického, ale vnitřně konsistentního náboženství, které vzešlo z archaické mytologie Melanésie, magických rituálů inspirovaných moderní technologií západní civilizace a z křesťanské eschatologie. Milénaristické hnutí vzniká zpravidla tehdy, pokud utopická vize do-

konalého a blaženého společenství (známá v křesťanství jako „království boží“) není již nadále chápána jako transcendentní mimosvětská kategorie, ale jako vnitřně jiný a historicky uskutečnitelný projekt. Tato „imanentizace eschatonu“ se na Západě objevila koncem dvanáctého století, kdy kalábrijský opat Jáchym z Fiore (1135-1202) hlásal, že křesťanská duchovní dokonalost je prakticky realizovatelná prostřednictvím *reformatio mundi* v konkrétní budoucnosti, a tedy nikoliv až po Posledním soudu.

Narušení věrohodnosti rituální souhry mezi sociálním řádem a ideálním obrazem společnosti (kterou Victor Turner nazývá *communitas*), jak ji udržovala ortodoxie, vedlo bezpochyby ke vzniku středověkých milénaristických hnutí, z nichž největší proslulosti dosáhli bogomilové a jejich západní odnož - kataři, kteří zkorumpovanou a pokleslou sociální strukturu demonizovali a synekdochicky ztotožnili s hmotným světem jako celkem, dílem Satanovým. Norman Cohn popsal řadu středověkých milénaristických proudů, které vyvrcholily v protestantismu a pokračovaly do nejruznějších moderních sekulárních nacionalistických a ideologických hnutí.

KULT CARGO JAKO VÝRAZ PROTIKOLONIÁLNÍHO VZDORU

Chiliastické nálady kultu cargo měly většinou vyhraněně protibělošský a protikřesťanský ráz. Zdá se, že misionáři a křesťané obecně svojí rezervovaností vůči chiliastickým složkám vlastní víry zklamali očekávání, která v ně byla vkládána. Prorok Yali, vůdčí osobnost hnutí Madang, se odvrátil od křesťanství poté, kdy se dozvěděl, že skutečnou vírou bělochů je evoluční teorie o původu člověka ze zvířete, která mu sply-

vala s tradiční totemickou vírou jeho vlastního kmene.

Tato neúspěšnost způsobila, že mnozí domorodí vůdci nabyli přesvědčení, že jim běloši zamlčeli skrytou část křesťanského učení. Hlavní úloha v dějinách spásy měla poprava náležet Papuáncům; Evropané však vytrhli první stránku z Bible a zatajili tak skutečnost, že Ježíš Kristus byl Papuájec. Chiliastické očekávání bylo v Melanésii spojováno i s předpokládanou změnou postavení místního obyvatelstva: domorodci se stanou bílými a budou vládnout bělochům, jejichž kůže naopak ztmavne. Toto přesvědčení se zdálo být ospravedlněno pohledem na černošské vojáky v uniformách americké armády.

Pověstné hnutí Vailata na Nové Guineji vážně znepokojilo ve dvacátých letech koloniální správce. V následujícím desetiletí byli domorodci v některých oblastech Nové Guineje zachvázeni „hnutím Černého krále“ (*Black King movement*), jehož mluvčí vyzývali k pasivní rezistenci, neplacení daní a hlásali, že Holanďané brzy opustí zemi a majetek zanechají původním obyvatelům. V Markhamském údolí na Nové Guineji hlásal domorodec Marafi kult Satana a vyzýval své přívržence, aby uznali Satana za Nejvyšší bytost. Zhroucení koloniálního řádu, rychlá evakuace Holanďanů a příchod japonských vojsk na Novou Guineu počátkem druhé světové války byly domorodci zprvu přivítány jako logická posloupnost naplňování soumraku věků; později se jejich náboženský zápal obrátil proti zprvu populárním Japoncům a vyústil v krvavé střety.

Kult cargo jako výraz protikoloniálního ru obsahuje výrazné revitalistické mospočívající v zaměření na mesianistické ní vlastní kultury, které je vyvoláno ohrožením z asymetrické akulturace, relativizuje její tradiční hodnoty. Exis-

tenciální strach ze ztráty kulturní identity vede k mobilizaci tradičních kulturních hodnot a k jejich umocnění v rámci vykupitelského patosu. Kult cargo tak náleží ke stejnému typu náboženských hnutí jako byl například proslulý tanec duchů (*ghost dance*), hlásaný dakotským šamanem Jackem Wovokou, zahrnující rituály, jejichž provozování mělo magicky přivolat epochu, ve které budou indiáni osvobozeni od bělochů a severoamerické pláne opět zaplní stáda bizonů. Revitalistické prvky obsahovaly i obřady společenství pojídačů peyotu (*Native American Church*), které se šířily v osmnáctém a devatenáctém století mezi indiánskými kmeny na sever od Rio Grande. Revitalistický charakter mělo i patetické gesto peruánského indiána Filipe Guamana Pommy de Ayaly, autora *Nové kroniky* z roku 1615, jenž navrhl španělskému králi domorodý klasifikační systém jako ideální nástroj k reformě světového řádu.

KULT CARGO JAKO VÝRAZ KRIZE „KOSMOLOGIE ÚSPĚCHU“

Mary Douglasová se pokusila ve dnes již klasické práci *Přirozené symboly* (*Natural symbols*) z roku 1970 ukázat, že každé společenství se snaží svébytným symbolickým jazykem udržet a ospravedlnit vnitřní uspořádání a současně vymezit hranice vůči okolí. Tyto dvě klasifikační aktivity a symbolické dimenze kultury nazývá Mary Douglasová metaforicky „mřížkou“ (*grid*) a „skupinou“ (*group*). Souhra mezi symbolickou rétorikou „mřížky“ a „skupiny“ udržuje stabilitu sociálního systému. Identita každého společenství je dána symbolickou klasifikační dimenzí vymezující limity, jejichž překročení znamená vstoupit na cizí území antikultury.

Kult cargo interpretovala Mary Douglasová jako projev milénaristického hnutí.

keré se zrodilo v prostředí společenství založeného na dualitě „pevné mřížky“ s vypjatým individualismem elitní vrstvy (tzv. *strong ego-focused grid*) a masy nediferencované závislé klientely. Etnografická literatura zná tento typ společenství jako *Big Man System*. Představitelé vládnoucí vrstvy se snaží ve svém soupeření o prestiž a vliv vybudovat rozsáhlou síť klientů z nižších tříd, jejichž loajalitu a závislost si vykupují poskytováním hmotných statků, ochrany a služeb. Vytváří se tak relativně rozsáhlá skupina nediferencovaného „lidu“, který je klientelským systémem utvářen v „právu“ na „dobrodiní“ pocházející od patrona. Věrnost vůdci trvá prakticky tak dlouho, dokud splňuje očekávání. Pokud selže, přesouvá se loajalita k jinému předákoví. Rovnost je uznávána pouze mezi těmi účastníky „hry“, kteří jsou schopni si směňovat materiální i symbolický artikl obdobné hodnoty. Jakákoliv asymetrie směny podmiňuje nerovnoměrný podíl na moci. Pokud je celý systém oťresen, k čemuž při neustálé akceleraci boje o prestiž a vyšší náročnosti udržování rozsáhlých klientelských a společenstevních vazeb, které přerostou možností hospodářství, musí nutně docházet, uchylují se početné skupiny obyvatelstva, které byly vyřazeny z paternalistického a protekcionistického systému, k milénaristickým hnutím, jež obsahují příslib trvalého zajištění hmotných a duchovních statků a blahobytu pro všechny „potřebné“. Sociální organizace *Big Man System* dokáže totiž obstát pouze tehdy, jestliže jsou privilegované třídy s to uspokojit v rámci vzájemného konkurenčního boje o prestiž svými dary a službami očekávání a tužby rozsáhlé podřízené klientely. Pocit frustrace a nenaplněnosti z neukojené poptávky ústí ve vzpouru právě oněch „lidových“ mas, jejichž méněcenné a závislé postavení ospravedlňuje

tradice symbolickou kompenzací materiálními statky, na které mají jako klienti „přirozené“ právo. Do čela „lidu“, jenž byl až dosud historicky „němý“, „anonymní“ nebo strukturálně „neviditelný“, se v milénaristických krizích staví jakožto jeho mluvčí různí proroci nebo sociální reformátoři. Ti vedou „revoltu klientů“ k úsilí o vybudování zlatého věku, v němž nastane blahobyt pro všechny.

Anglický historik *H.R. Trevor-Roper* popsal výše zmíněný vývoj například v Evropě při zhroutilí renesančních knížectví a patronátu na prahu novověku. Ideologie společenství uspořádaných podle principu *Big Man System*, též označovaná výstižně jako „kosmologie úspěchu“ (*cosmology of success*), tak osciluje mezi utilitární, pragmatickou a materialistickou mocenskou hrou na straně jedné a idealistickou, asketickou, moralizující a krajně vizionářskou vírou na straně druhé.

Podle výzkumů historické a srovnávací jazykovědy se uspořádáním po vzoru *Big Man System* vyznačovaly rovněž starověké a raně středověké společnosti, které se jako speciální větve v podobě starých Keltů, Germánů, Řeků, Italiků, Árijů, Peršanů a dalších vydělily z hypotetického indoevropského kulturního okruhu. Georges Dumézil zdůraznil, že staroindičtí Árijové dělili svoji společnost a odpovídající božský pantheon na přísně vnitřně rozčleněnou aristokratickou složku a na nediferencovanou masu „lidu“ bez interní klasifikace.

Právě z typu společenství založeného na dynamickém napětí mezi aristokratickou s vypjatým individualismem a vzájemnou kompeticí a širokými lidovými vrstvami potenciálně naplněnými silným milénaristickým očekáváním, vyrostla moderní imperiální Evropa. Tato souhra, která se poprvé naplno projevila během křesťovských výprav, vy-

tvořila optimální sociálně kulturní vzorec a predispozici k úspěšnému dobývání světa, při němž mesianistické vědomí odpovědnosti za evangelizaci a „spásu“ lidstva kráčí ruku v ruce s individualistickým kodexem iniciačně zabarvené „hrdinské“ výkonnosti.

Big Man System byl popsán v klasických antropologických studiích v prostředí indiánských kmenů jižní Kalifornie, v Indonésii a na Filipínách. Philip Guliver jej studoval v Tanzánii, D.L. Oliver na Šalomounových ostrovech a Kenelm Burridge a M.J. Meggitt na Nové Guineji a na dalších místech Melanésie. Rovněž Mary Douglasová zdůraznila, že analogický typ vysoce soutěživých společenství, představujících přímo archetypální ztělesnění *Big Man System*, jenž byl zaznamenán ve starověké a raně středověké Evropě, existoval i na pahorkatinách Nové Guineje.

Kult cargo můžeme proto pojmově uchopit jako milénaristické hnutí, které se zrodilo jako reakce domorodých společenství

založených na dualismu pevné mřížky s vypjatým individualismem elitní vrstvy (*strong ego-focused grid*) a masy nediferencované závislé klientely na koloniální podmínky. Vládnoucí složka domorodých kultur čelila krizi, protože nebyla schopna vstupovat s představiteli Západu do recipročních směnných vztahů, které by symbolicky stvrdily její rovnocenné partnerství.

Západní zboží (*cargo*) zjevně přesahovalo svojí hodnotou a přitažlivostí vše, co mohly místní komunity nabídnout výměnou. Útěk k milénarismu, vypjatá a destruktivní vzpoura proti lokální tradici, spojená s revitalistickým očekáváním brzké regenerace, představovaly snahu nastolit takový systém, ve kterém by domorodci zaujali vůči cizincům reciproční, a proto důstojné postavení. Mary Douglasová naznačila, že k obdobným hnutím mohlo v Melanésii vzhledem k vnitřní disponovanosti místních společenství docházet v minulosti častěji.

LITERATURA

- Adas, Michael. 1979. *Prophets of rebellion: millenarian protest movements against European colonial order*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Budil, Ivo T. 1995. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton, str. 223-226.
- Burridge, Kenelm. 1960. *Mambu: a Melanesian millenium*. New York: Humanities.
- Burridge, Kenelm. 1969. *New heaven, new earth: a study of millenarian activities*. Oxford: Blackwell.
- Cohn, Norman. 1970. *Pursuit of the millenium: revolutionary Messianism in the Middle Ages and its bearing on modern totalitarian movements*. Oxford: Oxford University Press.
- Elade, Mircea. 1997. *Mefisto a androgyn*. Praha: OIKOYMENH, str. 101-113.
- La Barra, Weston. 1970. *The ghost dance: origins of religion*. Garden City, NY: Doubleday.
- La Barra, Weston. 1938. *The Peyote cult*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Lanternari, Vittorio. 1963. *Religions of the oppressed: a study of modern messianic cults*. New York: Knopf.
- Lawrence, P. 1964. *Road belong cargo: A study of the cargo movement in the southern Madang district, New Guinea*. Manchester: Manchester University Press.
- Miller, J.G. 1948. Naked Cults in Central West Santos. *The Journal of the Polynesian Society* 57:331-332.
- Thrupp, Sylvia. 1962. *Millenial Dreams in Action. Essays in Comparative Study*. The Hague: Mouton.
- Williams, Francis Edgar. 1976. *„The Vailala madness:“ and other essays*. London: Hurst.
- Worsley, Peter M. 1968. *The trumpet shall sound: a study of „cargo“ cults in Melanesia*. New York: Schocken.
- Worsley, Peter M. 1987. Cargo Cults. In *Anthropology. Contemporary Perspectives*, ed. Whitten, P. a D.E.K. Hunter, pp. 244-251. Boston/Toronto: Little, Brown and Company.